

Andrej Fištravec

Alternativae?

Najprej moram povedati, da si še nisem ogledal razstave o fragmentih alternativnih praks osemdesetih v Umetnostni galeriji Maribor, ko začnjam pisati te uvodne misli. Nato pa še, da si nisem mislil, da je že nastopil čas za poglede na obdobje pred nekaj desetletji, ko se je naša družbenost in kultura gnetla v pričakovanju sprememb, ki so se potem začele dogajati s padcem Berlinskega zidu in v katerih moram sodelovati tudi sam.

»Moja« osemdeseta se časovno začnejo z vrnitvijo s študija sociologije v Ljubljani. V Maribor sem se vrnil s polno glavo idej, med katerimi je bila vodilna, da moram svojo življenjsko pot povezati z življenjem na zemlji. Najprej (še kot študent zadnjega letnika) sem mislil, da to pomeni, da potrebujem kmetijo, na kateri bi živel. Ko sem jo našel (v bližini Poljčan pod Bočem), sem to razložil doma in dodal prošnjo po manjšem kreditu (približno polovico denarja sem si prislužil v času študija z različnimi priložnostnimi deli). Oče je mislil, da se mi je zmešalo. Povsem upravičeno. Sam je kot prvorojeni otrok na dninarski kmetiji nižje Ptuja prelomil običaj in se šel učiti za gradbenika, namesto da bi ostal doma ... Kmetije tako nisem kupil, sva pa s takratno novo punco in sedanjo ženo po letu dni iskanja našla dober hektar državne zemlje, kjer sva zasadila sadovnjak in večji vrt ter se začela učiti biološko dinamičnega kultiviranja zemlje (kot najstarejšega ekološkega načina kmetovanja sodobnega človeštva).

V Maribor sem se vrnil kot relativno izkušen civilnodružbeni aktivist. Potem ko sem bil zraven v sedemdesetih na Prvi gimnaziji pri ustanavljanju galerije Avla (z nepozabnim profesorjem Remcem) in prvih produkcijah malega odra v SNG s Kermauner-Londonovim *Priznanjem* (ob čemer se je v pomožnem prostoru Kazinske dvorane tudi pokazala možnost za kasnejši nastanek pravega malega odra v mariborskem SNG), sem iz Ljubljane prinesel delovne izkušnje z Radia Študent (kjer sem bil med drugim kot urednik pogojno obsojen zaradi rušenja »bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti«¹), soustanovitelj Svobodnih kateder FSPN, namenjenih tudi širši javnosti (ki so po množično obiskanih predavanjih takratnih oporečnikov dr. Tineta Hribarja² in dr. Gaja Petrovića³ bile prepovedane tik pred teoretskim soočenjem dr. Toneta Stresa in takrat že diplomiranega Tomaža Mastnaka, ki naj bi navzkriž govorila o cerkvi in socializmu) ter Svobodnih antropoloških kateder, namenjenih »sošolcem«.

¹ Kot zanimivost: pred izrekom sodbe pred ljubljanskim sodiščem je k meni pristopila državna tožilka in se mi opravičila rekoč, da bom dobil samo pogojno, ki mi jo bodo potem čez čas izbrisali iz evidence, vic, zaradi katerega me je morala tožiti («Oni zgoraj to zahtevajo.»), pa da naj bi bil odličen ...

² Enega od odstavljenih profesorjev v Ljubljani, ki so na tak način plačali ceno slovenskega študentskega gibanja. Predaval je o metodi Marksovega Kapitala.

³ Bil je eden izmed očetov zagrebške revije Praxisa in član svetovno najodmevnejšega in naprednega (tudi) postmarksističnega intelektualnega kroga tistega časa. Predaval je o modelu etike (takrat) pravkar umrlega filozofa Ernesta Blocha.

V Mariboru sem se takoj pridružil inovativnim krogom takratnih mestnih subkultur. Kot sodelavec sem bil zraven pri takratnem mesečniku *Katedra*,⁴ občasniku *Kmečke in rockodelske novice*, oddaji *Študij in glasba* na Radiu Maribor in se intenzivno seznanjal z waldorfsko pedagogiko in antropozofijo. Kot sovodja sem sodeloval pri ponovnem odprtju *Kluba mladih*⁵ (in nastanku Mladinskega kulturnega centra) v Orožnovi ter ustanovitvi mariborskega študentskega radia *Marš*. V službenem času sem ob ciklusu predavanj *Odperte univerze* soorganiziral še manjše projekte filmskih in glasbenih ciklusov ter javnih tribun (prvič v Sloveniji celoten ciklus Fassbinderjevih filmov, ki se je prekrival z njegovo nenadno smrtjo, pa novega nemškega in švicarskega filma, medtem ko je bila tribuna o svobodi tiska prepovedana). Vodil sem veliko vseslovensko akcijo, s katero smo skupaj s prekmurskimi okoljevarstveniki in tednikom Mladina preprečili izgradnjo vodnih elektrarn na reki Muri (akcija »Mura v moji deželi«). S takratnim sodelavcem Igorjem Krambergerjem sva na *Marksističnem centru Univerze v Mariboru* (kakor so se imenovali centri, ki naj bi skrbeli za pravilno »idejnopolično usmeritev« v posameznem okolju)⁶ izpeljala prvo zbiranje zgodovinskega materiala o predvojnih »tabornikih« na Slovenskem – levih »gozdovnikih« in desnih »skavtih«,⁷ sam sem bil koordinator raziskave »Slovenci v Bosni in Hercegovini«,⁸ skupaj pa sva koncipirala in ob podpori takratnega univerzitetnega vodstva (rektorja dr. Alojza Križmana) pripeljala praktično do realizacije ustanovitve specializiranega profesionalnega družboslovno-humanističnega raziskovalnega inštituta, česar Maribor še sedaj praktično ne premore. Ustanovitev Inštituta nam je preprečil razpad SFRJ.⁹

⁴ Glasilo študentske mladinske organizacije (ZSMS) z neverjetno visoko stopnjo uredniške avtonomije, ki je takrat predstavljala enega osrednjih slovenskih, z začetkom Miloševićevega pohoda proti zvezdam pa tudi srbskih političnih časopisov, saj je kot sredinsko prilogo objavljala prepovedani beograjski študentski časopis »Student«, ki je tako izhajal v Mariboru. V okviru Katedre smo tudi proizvedli »heretično« pisanje *Boj za oblast*, kjer smo (Korade, Mastnak, Pušenjak, Ocvirk, jaz) jasno povedali, da v politiki ne gre za nič drugega kot za to, kako osvojiti in zadržati oblast. Knjiga je bila v trenutku razprodana, predstavitev po Sloveniji, Zagrebu, Sarajevu in Splitu pa množično obiskane. Že najavljene predstavitve v Beogradu nismo izpeljali, ker nam niso mogli zagotoviti varnosti.

⁵ Ne vem, če se še ve, da je bil kratkotrajni profesionalni sekretar, ki je tudi pripravil otvoritev Kluba z legendarnim Teatrom Obala iz Sarajeva in njihovo predstavo Avdicija, takrat že znani Zoran Predin.

⁶ Mariborski MC na Univerzi je bil edini profesionalni MC izven Ljubljane.

⁷ Zbrani material hrani Muzej narodne osvoboditve Maribor.

⁸ Kar ni bila lahka tema zaradi izseljevanja Slovencev med II. svetovno vojno, ki so jih v številnih primerih naseljevali v srbskih vaseh, kjer so pred tem ustaši poklali domačine. Številčno je bil obseg izseljevanja v BiH sicer dvakrat večji kakor mnogo bolj znano okupatorjevo izseljevanje Slovencev v Srbijo.

⁹ To, da sem se znašel na raznih seznamih UDBe tistega časa (od zvezne do lokalne), se razume samo po sebi. Prav tako so tudi bile samoumevne nekatere težave, ki so izhajale iz tega. Da ne pozabim: Igor Kramberger je z Dragico Petrovič in Matjažem Vipotnikom tudi »zagrešil« znamenitega Marksa z rdečim šalom na kolesu (100 uradnih plakatov simpozija ob stoletnici Marksove smrti), ki je bil nato še dolga leta uradni plakat Slovenskega mladinskega gledališča iz Ljubljane in je požel svetovno slavo.

Že ta kratka in pregledna, povsem subjektivna samoumestitev v čas osemdesetih kaže na veliko družbeno dinamiko in intenzivnost tistega časa; z današnjega zornega kota morda celo nepredstavljivo, v vsakem primeru pa dovolj močno, da si upam trditi, da so osemdeseta razvila takšen potencial socialnosti in kulturnih inovacij, da je takrat živela v Sloveniji že tako pluralna in ozaveščena politična kultura, kakršne si danes lahko samo želimo. Zame je bil to čas »konca zgodovine«, saj sem z veliko osebne grenkobe mislil, da mi (kot angažiranemu posamezniku) v novih časih ne bo več kaj početi, saj je nastopil čas reda, pravil, individualne svobode, političnega pluralizma in demokracije.

Zmota je bila velika. Kmalu sem spoznal, da življenje v »demokraciji« postsocialistične Slovenije, Evrope in sveta še zdaleč ni tako nekonfliktno, neprotislovno ter prijazno, kot se mi je dozdevalo ob nastanku naše nacionalne države. S pogledom »vstajniškega politika«, ko sem hote ali nehotе pritegnjen v iskanja odgovorov, kako s pomočjo političnega sistema in organizacije družbenih podsistemov preseči trenutni socialno-kulturno-gospodarsko-finančno-moralni krč, v primežu katerega smo se znašli skupaj z velikim delom sveta, ne morem mimo osemdesetih. In na primer svojega prispevka v knjigi *Boj za oblast*, kjer sem skušal premisliti organizacijo političnega pluralizma v demokraciji. Kot sem tam zapisal, da je edina prihodnost ZSMS, da se samorazpusti in se transformira v najširšo fronto različnih organizacij in gibanj (imenoval sem jo »Alternativae«), bi danes v času vseplošnega skepticizma in nezaupanja v politični sistem zahodne in slovenske demokracije lahko začeli oblikovati nove »Alternativae« kot ljudske fronte različnih vstajniških, civilnodružbenih in političnih skupin ter posameznikov, ki jim je mar solidaren, nekoruptiven, na enakosti, bratstvu in svobodi posameznikov temelječ svet in Slovenija. *Osemdeseta se ponujajo, da jih razumemo in se z njihovo pomočjo vrnemo v sedanost, da bi lahko nadaljevali v prihodnost.*